

Báróczy Sándor feljegyzései a magyar nemesi testőrség életéből 1760—1800-ig. Összeállította 1829-ben *Krudy Ferenc* testőrhadbíró. Magyarra fordította *K. László József.* Budapest, M. Kir. Hadilevéltár, 1936. 8-r., 98 l.

Báróti németnyelvű, naplószerű jegyzetei 1829-ben még a testőrség irattárában voltak. Esterházy Miklós herceg, a testőrök kapitánya, (aki Bárótinak egy évtizeden át még előljárója volt) ekkor elrendelte, hogy a naplót a testőrség története számára föl kell dolgozni. A megbízást Krudy Ferenc hadbíró kapta, s ez, úgy látszik, az annálisokat Báróti neve alatt közzé is akarta tenni. Miért, miért nem, kézirata a testőrség irattárában maradt s avval együtt a múlt évtizedben a M. Kir. Hadilevéltárba jutott, ahonnan Markó Árpád, ennek osztályvezetője, most László József sikerült magyar fordításában és jegyzeteivel közzétette. Abból, hogy Krudy ezt az *Annalen* c. kötetkét Báróti neve alatt akarta kiadni, azt következtethetjük, hogy maga nem sokat változtatott a jegyzeteken, inkább csak összeállította, rendezte őket. De valószínű, hogy negyven év anyagából sokat elhagyott, különösen a személyi vonatkozású, s köztük épen a magáról Bárótiról szóló részleteket, amelyeknek az irodalomtörténet legtöbb hasznát látta volna.

A füzet ezek nélkül is némi fényt vet a bécsi testőréletre. Sok érdekes epizódot, anekdotát őrzött meg; figyelemreméltó első bevonulásuk színes leírása (Baranyi László már ott volt köztük!), a szolgálattal és sok vezényeltetéssel való erős igénybevételük, előlépési viszonyaik, firenzei és milánói, majd pozsonyi küldetéseik ismertetése; belelátunk uralkodóink és a testőrök közvetlenül kapcsolataiba s megtudjuk, hogy több mint egy évtizeden át rendszeresen teljesítettek futárszolgálatot is, sőt utasításuk volt rá, hogy úti megfigyeléseikről szabályszerű naplót vezessenek. Ha Krudy hibája: milyen kár, hogy mindez nevek említése nélkül maradt ránk. Székely alezredes ügyét Báróti, aki a viszonyokat legjobban ösmerte, helyes megvilágításban mutatja be és magyarázza meg. Az 1794-iki testőrlázadás okait is jól látjuk. Most derül ki, hogy magyar testőrök több ízben megmentették Mária Terézia, majd II. József életét is, s a császárnő Paksy Antalnak nagyon hálás is volt érte — magyar sors, hogy igazi jutalmát mégsem vehette.

Új az is, hogy a magyar testőröknek Mária Terézia környezetében két belső pártfogójuk is volt. Az egyik a *Jungfer Justel* — erről a szerepéről eddig semmit sem tudtunk. Báróti árulja el, hogy általa — aki a császárnőnek gyermekkorra óta szolgálatában volt — a testőrök-kéréseiket közvetlenül tudták Mária Terézia elé juttatni. Érdeme volt, hogy «sohasem akart másokat megtéríteni, és az az ájtatoskodás, amely általában az öreg kisasszonyokra jellemző szokott lenni, ellenszenves volt előtte.» S ez a protestáns testőröknek fontos is volt. Báróti beszél — J. J. Engel vigjátékának Nagy Frigyeshez fűzött történetkéje ismétlődik itt — hogy egyszer négy szolgálattévé testőr egyikének sem volt órája. A császárnő megtudta, ezt. Három órát küldött nekik. «A negyedik — úgy lehet épen Báróti — nem kapott órát. Az t. i. kálvinista volt.» — A másik belső komorna nem ösmeretlen előttünk: *Grass bárónéval* Bessenyei bécsi életében találkozunk. Most hitelesen megtudjuk róla, hogy már hajadonkorában is Mária Terézia mellett teljesített szolgálatot, s mikor férje, Grass fogarasi parancsnok, meghalt, megint ide került vissza. Minden magyar testőr bizalommal fordulhatott

hozzá kéréseivel, «már azt beszélték, hogy a magyar vonatkozású dolgok a Grass báróné hatáskörébe tartoznak.»

Ezek a — szerény véleményünk szerint csak kivonatos — aránylag gyér följegyzések egy-két adatot magáról Bárótziról is megőriztek. Oka volt rá, hogy II. József császárt nagyon szerette, s nagy tisztesség volt számára, hogy a magyar testőrség részéről véletlenül épen ő vehetett részt II. József temetésén. Károlyi Antal, az új kapitány, épen akkor szüntette meg a gazdasági ügyek vezetőjének addig évenként kijárt 500 forint külön illetményt, mikor Bárótzí került e tisztségbe. Mégis olyan eredményesen működött, hogy a század végén a testőrségnek közel negyedfélszázezer forint gyümölcsözően elhelyezett tőkéje volt. S Bárótzí nagy látókörét dícséri, hogy a testőrök irodalmi működésének jelentőségén túl arra is rámutat, mit jelentett az, hogy ötvenként 70 testőr idegen nyelvek elsajátításán kívül nagy műveltséggel is gazdagodva került vissza a magyar közéletbe.

Krudy kéziratának élén «rövid tájékoztatás» szól Bárótziról. («Részben a Magyar Plutarchból, 1816.») A fordítónak meg kellett volna említenie, hogy Krudy alaposan összezavarta forrásának — pontosabban: Kölesy-Melezer *Nemzeti Plutarkusának* II. r. 271. l. — mindenben helytálló adatait. (A *Plutarkus* tulajdonképpen Kazinczy Bárótzí-életrajzát vette át.) Magának Bárótzí-nak munkáit is összekeveri, de ráadásul a *Himfy* szerzőjét nevezi *magyar Kolzebue*-nak s neki adja a *Stibor* szerzőségét is. Egy-két hibát a fordító jegyzeteiben is találunk: Barcsay Ábrahám (76. l.) 1761—1766. és 1790—1794. volt a gárdánál. Czirjék Mihály (67. l.) a székely huszárezredbe mint hadnagy vonult be, ott lett főhadnagy, nem százados, nem is vonult nyugalomba, hanem résztvett a francia háborúban is, és mint aktív százados halt meg. Ezek a kevésbbé jelentékeny hibák nem csökkentik a kis kötet becsét. Nagyobb kár, hogy személyi adat alig van benne; de a testőrség életéből megörökített sok eleven képpel még így is hasznos adalék az irodalomtörténet számára is.

GÁLOS REZSŐ.

Csóka J. Lajos: Mária Terézia iskolareformja és Kollár Ádám. A M. Tud. Akadémia támogatásával. Pannonhalma, 1886. 8-r., 328 l.

Abban a körben, amelyre közművelődési reformjainak munkájában Mária Terézia leginkább támaszkodott, egyik vezető elme a nálunk gyűlölt és hazaárulónak bélyegzett Kollár Ádám volt. Csóka sok fáradsággal és lelkiismeretes meggondolással írt, mindenképen érdekes munkája sem akarja Kollárt tisztára mosni, csupán a nevelésügyben mutatja meg munkásságát és érdemeit, köztük a legkiválóbbat, hogy a *Ratio educationis* főszerzője majdnem bizonyosan Kollár Ádám volt. Minket azonban e helyütt két másik derék megállapítása érdekel. Az egyik, hogy az 1771-ben szervezett *Societas literariát*, a bécsi *Anzeigent* kiadó magyar tudós társaságot, nem Tersztyánszky Dániel szervezte, hanem maga Kollár, akinek a folyóiratban névtelenül sok cikke is jelent meg, s Csóka véleménye szerint azért is hiúsult meg 1776-ban a vállalkozás, mert a jezsuiták, élükön Kaprinaival, nem szívesen látták a szabadkőműves exjezsuita Kollár köré csoportosulva tudósainkat. Evvel kapcsolatban az *Academia Augusta* tervezőjének személyét illetőleg is —